

Nr 292.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående rätt för Kungl. Maj:t att i vissa fall bevilja statsbidrag till kommunala och enskilda undervisningsanstalter, till vilka statsbidrag utgår under åttonde huvudtiteln; given Stockholms slott den 25 februari 1921.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts,
Min Allernådigste Konungs och Herres frånvaro,
Enligt Dess nådiga beslut:

GUSTAF ADOLF.

B. J:son Bergqvist.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 25 februari 1921.

Närvarande:

Statsministern VON SYDOW, ministern för utrikes ärendena greve WRANGEL, statsråden ERICSSON, DAHLBERG, MURRAY, ELMQUIST, MALM, BERGQVIST, HAMMARSKJÖLD, EKEBERG, HANSSON.

Efter gemensam beredning med cheferna för social-, jordbruks- och handelsdepartementen anförde föredragande departementschefen, statsrådet Bergqvist vidare:

Bihang till riksdagens protokoll 1921. 1 saml. 250 häft. (Nr 292.) 1

Rätt för Kungl. Maj:t att i vissa fall bevilja statsbidrag till kommunala och enskilda undervisningsanstalter till vilka statsbidrag utgår under åttonde huvudtiteln.

I sammanhang därmed, att 1900 års riksdag huvudsakligen antog av Kungl. Maj:t föreslagna grunder för avlöning i vissa fall av vikarie för extra ordinarie eller biträdande lärare eller lärarinna vid folkskola samt lärare eller lärarinna vid mindre folkskola eller småskola, som av sjukdom urständsattes att fullgöra sin tjänst, ävensom godkände viss förändring av bestämmelserna i kungörelsen den 1 juni 1894 angående avlöning i vissa fall av vikarie för sådan ordinarie lärare eller lärarinna vid folkskola, som av sjukdom urständsattes att fullgöra sin tjänst, medgav riksdagen i skrivelser nr 79, punkt 20:o, och 111 Kungl. Maj:t rätt att, när i särskilda fall omständigheterna därtill föranledde, meddela understöd av statsmedel för ifrågavarande ändamål utan hinder därav, att någon avvikelse från nämnda grunder ägt rum. Med anledning härav har Kungl. Maj:t i särskilda förekommande fall meddelat dispens från bestämmelserna i den i förenämnda ämne utfärdade kungörelsen den 1 juni 1900.

Vidare fastställde 1906 års riksdag enligt skrivelse nr 144, punkterna 30:o och 31:o, vissa grunder för utdelande av statsbidrag dels till främjande av undervisning i slöjd, dels ock till anordnande av undervisning i huslig ekonomi i folkskolor, högre folkskolor och folkhögskolor med enahanda rätt för Kungl. Maj:t, som ovan angivits. Från bestämmelserna i de i dessa ämnen utfärdade kungörelserna den 16 juni 1906 har Kungl. Maj:t jämväl i vissa fall dispenserat.

Den riksdagsskrivelse, som föranledde utfärdande av kungörelsen den 1 juni 1900 angående statsbidrag till avlöning av lärare vid folkskolor och småskolor, innehöll däremot icke någon uttrycklig rätt för Kungl. Maj:t att meddela understöd av statsmedel för där avsett ändamål utan hinder av avvikelse från i författningen angivna grunder; men Kungl. Maj:t har ändock alltid ansett sig berättigad till meddelande av dispens även i detta ämne, liksom Kungl. Maj:t understundom dispenserat även från bestämmelserna i kungörelsen den 11 september 1877 angående anslag till lärares avlöning vid fortsättningskolor med däri sedermera gjorda ändringar, för så vitt angår bestämmelserna om statsbidrag.

I de riksdagens skrivelser, som föregingo utfärdandet av kungörelserna den 16 september 1918 angående statsbidrag till avlöning av lärare vid fortsättningskolor samt den 30 juni 1920 angående statsbidrag för undervisning i slöjd vid folkskola, mindre folkskola

eller särskild slöjdskola och angående statsbidrag för undervisning i hushållsgöromål vid folkskola eller särskild anstalt, har Kungl. Maj:t tillerkänts rätt att, där i särskilda fall omständigheterna därtill föranleda, meddela understöd av statsmedel (resp. besluta om statsbidrag) för ifrågavarande ändamål utan hinder därav, att någon avvikelse från de av riksdagen fastställda grunderna och villkoren för statsbidrags utgående ägt rum.

Däremot saknas sådant uttryckligt medgivande i fråga om statsbidrag till avlönande av lärare vid folk- och småskolor, därom kungörelse utfärdats den 16 september 1918. Riksdagens beslut i detta hänseende innefattar allenast, att det skulle ankomma på Kungl. Maj:t att i fråga om tillämpningen av de utav riksdagen godkända grunderna för sådant statsbidrags utgående utfärda de närmare föreskrifter, som i detta avseende kunde befinnas erforderliga.

Det synes näppeligen hava varit riksdagens avsikt att genom denna inskränkning i Kungl. Maj:ts rätt upphäva den dispensrätt, som Kungl. Maj:t tidigare utan anmärkning i detta hänseende utövat vid tillämpningen av de fastställda grunderna och villkoren, och detta desto mindre som i sistnämnda kungörelse även inbegripas bestämmelser angående statsbidrag till sjukvikarier, i vilket hänseende, såsom förut påvisats, Kungl. Maj:t tidigare uttryckligen tillerkänts dispensrätt. Saknaden av sådan rätt torde ock, såsom erfarenheten redan visat, komma att medföra svårigheter vid författningens tillämpning till skada för ett förståndigt ordnande av hithörande förhållanden. Jag vill i detta hänseende anföra ett par exempel.

I. Skolrådet i Arvidsjaurs skoldistrikt rekvirerade hos Kungl. Maj:ts befallningshavande i Norrbottens län återstående statsbidrag till lärares avlönande för år 1918. Därvid anmälde skolrådet till återbärande bland annat ett belopp, vilket i statsbidrag uppburits för lärarinnan vid flyttande mindre folkskolan i Änåset—Aspliden Frida Lundborg för tiden den 1—den 18 oktober 1918, då hon varit av sjukdom hindrad att sköta sin tjänst men vikarie för henne icke varit förordnad. Folkskolinspektören anmärkte vid granskning av rekvisitionen, att enligt vunnit upplysning undervisningen vid nämnda skola höstterminen 1918, utan att lärarinnan därom underrättat skolrådet, ej pågått den för statsbidrags erhållande föreskrivna tiden. På grund härav yrkade inspektören, att hela det för bemälda lärarinna för år 1918 uppburna lönetillskottet, 450 kronor, måtte återbäras.

I avgiven förklaring över denna anmärkning anförde skolrådet bland annat: Undervisningen vid ifrågavarande skola hade skolat höstterminen 1918 pågå un-

der tiden den 16 september — den 18 december men hade pågått den 16—den 30 september och den 29 oktober — den 16 november, då Frida Lundborg skött undervisningen, samt den 21 november — den 21 december, då sjukvikarie för henne varit förordnad. De mellanliggande tiderna hade Frida Lundborg av sjukdom varit urståndsatt att tjänstgöra, men hade Frida Lundborg på grund av skolans isolerade läge icke kunnat därom underrätta skolrådet, så att vikarie kunnat för henne förordnas. Genom övertidsläsning under den tid undervisningen pågått hade skolan varit i verksamhet hela den för höstterminen bestämda lästiden med undantag av $2\frac{4}{7}$ veckor.

Kungl. Maj:ts befallningshavande yttrade i beslut den 31 december 1919: Med godkännande av vad sålunda anmärkt blivit och då undervisningen vid ifrågavarande skola under år 1918 icke fortgått hela den för statsbidragets utfående föreskrivna undervisningstiden samt sådana omständigheter i övrigt ej heller syntes hava förelegat, som det oaktat kunnat berättiga skolrådet till utbekommande av statsbidrag till nämnda skola, beslöte Kungl. Maj:ts befallningshavande att vid utanordnande av resterande lönetillskott för år 1918 till skolrådet innehålla bland annat vad av skolrådet förut uppburits i lönetillskott för ovannämnda lärartjänst.

Skolrådet anförde besvär och anhöll tillika, att, därest besvären icke kunde bifallas, Kungl. Maj:t ändock måtte medgiva, att till skolrådet finge utanordnas ifrågavarande lönetillskott.

Regeringsrätten fann enligt beslut den 20 november 1920 ej skäl att göra ändring i Kungl. Maj:ts befallningshavandes ovannämnda beslut.

Beträffande ansökningen hemställde regeringsrätten, att Kungl. Maj:t måtte med avseende å vad i målet förekommit medgiva, att den av Kungl. Maj:ts befallningshavande åberopade omständigheten ej skulle utgöra hinder för skoldistriktet att utbekomma ifrågavarande lönetillskott för den tid, undervisningen vid oförmälda skola pågått, ävensom förordna, att Kungl. Maj:ts befallningshavande i följd härav skulle hava att företaga målet i denna del till ny behandling.

II. Stockholms folkskoledirektion anhöll hos statskontoret att för år 1919 utbekomma statsbidrag till avlönande av vikarier för vissa tjänstlediga lärare vid folk- och småskolor.

I avgivet yttrande över denna rekvisition anmärkte folkskolinspektören, att 181 av de lärare och lärarinnor, till vilkas avlönande såsom vikarier för tjänstlediga lärare statsbidrag begärts, samtidigt med ifrågavarande vikariat uppehållit andra lärarbefattningar vid Stockholms folkskolor samt att statsbidrag utginge till avlöning å sistnämnda befattningar. Då statsbidrag icke syntes böra utgå till avlöning åt en lärare för två samtidigt uppehållna lärarbefattningar, avstyrktes utbetalning av det för den s. k. dubbeltjänstgöringen begärda statsbidraget 5,011 kronor 2 öre.

Statskontoret avdrog nämnda belopp vid utanordnande av medel på grund av rekvisitionen.

Direktionen besvarade sig hos Kungl. Maj:t under anförande bland annat:

På grund av den stora utbredning, som den under åren 1918 och 1919 rådande influensaepidemien hade även i huvudstaden, hade under flera perioder av nämnda år de största svårigheter mött att uppehålla undervisningen vid Stock-

holms folkskolor. Ur undervisningens synpunkt hade det varit angeläget att icke behöva inställa densamma; och jämväl från medicinskt sakkunnigt håll hade angivits, att det vore önskvärt att i det längsta söka hålla skolorna i gång. Med undantag för tio dagar i början av höstterminen 1918 samt därjämte kortare tider vid enstaka skolor hade det ock för folkskoledirektionen varit möjligt att trots den rådande epidemien uppehålla undervisningen. Med hänsyn till den vitt utbredda sjukligheten bland lärarna krävdes emellertid härför anställande av ett avsevärt stort antal vikarier. Då det visade sig omöjligt och icke heller lämpligt att för sådan vikariatstjänstgöring i alla fall anställa nya vikarier, hade icke annan utväg återstått än att därjämte vidtala inom distriktet redan anställda ordinarie eller extra ordinarie lärare att utom dem eljest åliggande undervisning därjämte å annan tid såsom vikarier för sjuka lärare sköta undervisningen i deras avdelningar. Det vore till stor del tack vare denna anordning, som det under ifrågavarande sjukdomstider var möjligt att uppehålla undervisningen vid Stockholms folkskolor.

Regeringsrätten fann ej skäl att göra ändring i statskontorets beslut, i vad det överklagats, men dess flesta ledamöter hemställde, att Kungl. Maj:t med avseende å vad i målet förekommit måtte förklara, att den anmärkta omständigheten icke skulle utgöra hinder för utbetalande av ifrågavarande statsbidrag och förty visa målet åter till statskontoret för ny behandling.

Dessa båda ärenden hava ännu icke föredragits inför Kungl. Maj:t i statsrådet, enär det synes tvivelaktigt, huruvida Kungl. Maj:t äger rätt att dispensera från de ifrågavarande bestämmelserna. Att skoldistriktet skulle gå miste om statsbidrag i dessa fall synes dock icke vara förenligt med billighet och rättvisa och torde också knappast hava varit av riksdagen avsett.

Departementschefen.

Även i ett annat hänseende har Kungl. Maj:ts bundenhet vid av riksdagen godkända villkor för utanordnande av statsbidrag visat sig leda till säkerligen icke förutsedda konsekvenser. Jag syftar därvid på den fråga, som genom proposition nr 15 förelades 1919 års urtima riksdag, angående rätt för Göteborgs lyceum för flickor att komma i åtnjutande av statsbidrag, oaktat visst villkor för erhållande av dylikt bidrag ej uppfyllts. Vad Kungl. Maj:t där föreslagit vann riksdagens bifall enligt dess skrivelse nr 7. Till undvikande av att för varje gång hänvändelse till riksdagen måste ske, i andra dylika fall, där tvekan om rättmätigheten av statsbidrags utgående icke torde råda, oaktat någon brist förefinnes i uppfyllandet av villkoren, torde dispensrätt böra tillkomma Kungl. Maj:t med avseende å de av riksdagen meddelade villkoren för åtnjutande av statsbidrag från anslaget till privatläroverk.

Men härförutom finnas under åttonde huvudtiteln åtskilliga an-

slag till statsbidrag, vid vilka äro av riksdagen fästade grunder och villkor av beskaffenhet, att deras bokstavliga och rigorösa tillämpande måste i särskilda fall anses utesluten såsom medförande en faktisk orättvisa. Sådana anslag äro anslagen till högre folkskolor och kommunala mellanskolor jämte undervisning i slöjd vid dessa skolor samt till den lägre yrkesundervisningen. Någon dispensrätt — utöver meddelande av verkställighetsåtgärder — har Kungl. Maj:t icke i dessa fall erhållit.

Av vad jag nu anfört framgår, att riksdagen i vissa fall rörande statsbidrag till undervisningsanstalter, där riksdagen fastställt grunder och villkor att vid statsbidrags utanordnande lända till efter rättelse, medgivit Kungl. Maj:t rätt att utan hinder därav, att någon avvikelse från de fastställda grunderna och villkoren ägt rum, besluta om statsbidrags utgående, medan åter i andra fall ett dylikt medgivande icke lämnats. Någon saklig anledning till den sålunda gjorda skillnaden synes mig icke förefinnas, utan i det ena fallet lika väl som i det andra torde det vara — såväl med hänsyn till billighet och rättvisa som till förhindrande av att Kungl. Maj:t nödgas i förekommande specialfall vända sig till riksdagen — lämpligast, att den Kungl. Maj:t sålunda i vissa fall medgivna dispensrätten utsträcker att gälla alla likartade fall och således kommer att omfatta samtliga kommunala och enskilda undervisningsanstalter. Till det ojämförligt största antalet av de kommunala och enskilda undervisningsanstalterna utgår statsbidrag från särskilda anslag under åttonde huvudtiteln men även under femte, nionde och tionde huvudtitlarna finnas anslag till statsbidrag åt dylika läroanstalter. Den ifrågasatta dispensrätten, vilken synes böra omfatta samtliga de kommunala och enskilda undervisningsanstalter, som åtnjuta statsbidrag, torde desto hellre kunna av riksdagen meddelas, som det icke synes vara lämpligt att för likartade fall gälla olikartade bestämmelser samt ett dylikt medgivande delvis tidigare lämnats i fall, där det nu icke förefinnes. Naturligtvis måste härvid förutsättas, att Kungl. Maj:ts dispensrätt utövas endast i särskilda, av speciella omständigheter föranledda fall, och att endast en mindre avvikelse från de av riksdagen fastställda villkoren och grunderna därigenom äger rum.

På grund av det anförda hemställer jag, att Eders Kungl. Maj:t täcktes föreslå riksdagen medgiva,

att det må ankomma på Kungl. Maj:t att, där i särskilda fall omständigheterna därtill föranleda, besluta om utgående av statsbidrag till kommunala och enskilda undervisningsanstalter, till vilka statsbidrag utgår, utan hinder därav att någon mindre avvikelse från de av riksdagen för statsbidragets utgående fastställda grunderna och villkoren ägt rum.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagade Hans Maj:t Konungen lämna bifall samt förordnade, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skulle avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Gösta Neuendorff.
